

DOPRINOS JOVANA ĆIRIĆA RAZVOJU SOCIOLOGIJE SELA U NAŠOJ ZEMLJI

Dr Miša Stojadinović, viši naučni saradnik¹

Institut za političke studije, Svetozara Markovića 36, Beograd

Rezime

Profesor Jovan Ćirić predstavlja jednog od najznačajnijih intelektualaca XX veka čiji je rad i stvaralaštvo od ogromnog značaja za razvoj sociologije sela u našoj zemlji. Njegov rad je značajan ne samo sa aspekta razvoja sociologije sela, već i sociologije naselja uopšte, kako kod nas tako i u svetu. To je jeda od glavnih razloga zbog koga se mi u svom radu bavimo radom i stvaralaštvom Jovana Ćirića. Kako bi prikazali ovaj značaj rad smo podelili na četiri dela. U prvom delu se bavimo životom i radom Jovana Ćirića. Nakon ovog početnog dela slede tri dela koji se bave pojedinim delima J. Ćirića koja smo izabrali, a koja su od izuzetnog značaja za razvoj sociologije sela. Istovremeno rad je od velikog značaja za razumevanje konteksta razvoja sela i izazova sa kojima se ono suočavalo kroz istoriju.

Ključne reči: Jovan Ćirić, Srbija, sociologija, sociologija naselja, sociologija sela.

---

1 icemishast@yahoo.com

O JOVANU ĆIRIĆU

Jovan Ćirić rođen je 1922 godine u malom selu Krupac kod Pirota u jednoj skromnoj učiteljskoj porodici. Sa obrazovanjem je započeo školovanjem u Pirotu i Jagodini gde je završio gimnaziju i učiteljsku školu, dok je studije završio u Ljubljani. Zbog svog ogromnog iskustva on je 1973. izabran za vanrednog, a zatim i redovnog profesora na Filozofskom fakultetu u Nišu. Tamo je ostavio ogroman trag što je doprinelo tome da je izabran i za šefa katedre za sociologiju, a 1988. godine se penzionisao.

Njegov bogat opus stvaralaštva karakteriše to što je bio urednik u redakcijama mnogih časopisa i zbornika. Istovremeno je bio i jedan od urednika Niške enciklopedije, ali i član odbora za selo pri srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Posedovao je ogromnu sociološku imaginaciju što je obeležilo i njegov naučno-istraživački rad, koji je okrenut bio pre svega empirijskim istraživanjima pri čemu je došao do ogromnog broja neprocenljivih rezultata. „Samo citiranje i uvažavanje Džordža Sorela, inače izrazitog političkog mislioca, tada ne baš uvažavanog, protivnika parlamentarizma i zagovornika štrajka kao borbe za bolje uslove života, predstavljalo je znak da misao J. Ćirića ide krajnje samostalnim tokom (Naumović, 2010, 42).“

Ljubiša Mitrović je baveći se bogatim opusom Ćirićevog rada napravio klasifikaciju prema kojoj se njegovi radovi mogu grupisati u nekoliko vrsta: univerzitetski udžbenici i priručnici; radovi iz oblasti topologije Niša i okoline; monografije; leksikografski i enciklopedistički radovi; filozofsko – sociološko politikološke marginalije o čoveku, društvu i razvoju (Mitrović, 2010, 31). „Is-poljio je naučne i tematske afinitete, odnosno spremnost i sposobnost da istražuje u više oblasti: najpre i najviše u geografiji, ekonomskoj geografiji, regionalnoj geografiji, antropologiji, sociologiji sela, sociologiji grada, etnologiji, demografiji, urbanizmu i prostornom planiranju, turizmologiji, istoriji, a povremeno i etimologiji (Naumović, 2010, 42).“

I pored ogromnog značaja moguće je uočiti određene pravilnosti „ako bi se ukupan Ćirićev rad bliže odredio i sistematizovao, videlo bi se da gradska, seoska i uopšte prostorna problematika, obrađena u raznim aspektima i često kompleksno, u njegovom stvaralaštvu zauzima centralno mesto (Naumović, 2010, 42).“

„OSNOVI SOCIOLOGIJE NASELJA I SOCIOLOGIJE SELA”

Knjiga „Osnovi sociologije naselja i sociologije sela” predstavlja najznačajnije delo Jovana Ćirića, i svakako je njegov najveći doprinos sociologiji sela. Ovo delo Jovana Ćirića se sastoji iz pet delova koji nose sledeće nazive:

1. Osnove;
2. Pristup naselju;
3. Naselja, sociološko-istorijski osvrt;
4. Razvoj sela i
5. Socijalističko selo.

Svaki od ovih delova je od izuzetnog značaja za razvoj sociologije naselja (sociologije sela i sociologije grada) na našim prostorima. Ovde ćemo obratiti naročito pažnju na one delove ove monografije koji su u neposrednoj vezi sa sociologijom sela.

Prvi deo knjige se bavi osnovama sociologije naselja. U njemu su date definicije, metode, pregled konstituisanja sociologije naselja... Na samom početku autor kaže da su naselja kao jedan od najstarijih oblika udruživanja stalni pratilac ljudskog društva kroz sve društveno-istorijske epohe do današnjih dana, mada se njihov karakter i oblik menjao kroz istoriju. Ona će uvek postojati i kao oblik udruživanja i manifestovanja ljudske zajednice neće nestati i u budućnosti iako će doživljavati promene.

Ćirić kaže da sociologiju naselja možemo definisati „kao nauku koja proučava kako se ljudsko društvo okuplja i organizuje u naselju, sa svim uzročno-posledičnim odnosima, implikacijama i posledicama koje iz tog (okupljanja) proizilaze (Ćirić, 1979, 8).“ Ona se bavi sociološkim proučavanjem naseobinskog društva i zakonitostima njegovog konstituisanja i okupljanja. Sociologiju naselja možemo još da definišemo i „kao nauku o naselju koja otkriva i tumači celokupni odnos društva u naselju: odnos unutar društva i odnos između društva i prirodne i prostorne sredine (Ćirić, 1979, 8).“

Prilikom određenja potrebno je obuhvatiti i odnos naseobinskog društva i prostorno-ekološke, kao i urbano-fizičke strukture naselja što se prema Ćiriću veoma često u definicijama neopravdano zanemaruje. „Ono što se nikako ne sme zanemariti prilikom bavljenja sociologijom naselja je prostorno-ekološka i urbano-fizička stvarnost i struktura naselja, jer u suprotnom ne bi bilo postignuto uspešno i efikasno poznavanje naseobinskog društva, jer se ono u svom materi-

jalnom izgledu reflektuje. To je jedini način da se dobije kompletnija i potpunija slika o naselju: njegov karakter, oblik organizovanosti, način udruživanja ličnosti, kultura... Ovakav način proučavanja naselja je nekada jedini mogući, na primer kada se radi o antičkom društvu, ili bilo kome društvu koje je postojalo u istoriji. O njemu su najbolja svedočenja materijalni tragovi (Ćirić, 1979, 9).“

Ćirić kaže da se naselja, iako je njihov raspon ogroman i mada su međusobno veoma različita, mogu podeliti na četiri osnovna:

1. selo;
2. grad;
3. mešovita naselja (naselja sa prelaznim karakteristikama) i
4. ostala naselja – specifična - naselja koja se ne mogu uključiti ni u jednu gornju vrstu (Ćirić, 1979).

Unutar gorepomenutih oblika naselja mogu se izdvojiti mnogobrojni pojavni oblici među kojima Ćirić izdvaja sledeće:

1. Zaselak – Ovo je inicijalni, polazni oblik sela. Pod njim se često podrazumeva i manja, izolovana seoska celina zajedno sa njenim privrednim prostorom, ako stoji izolovano izvan ostalih delova sela, kakav je slučaj sa selima razbijenog tipa. Ovde treba pomenuti i pojam kraj u selu. Zaselak u odnosu na kraj po pravilu ima svoj jasnije izdvojeni individualni ili kolektivni raspored zemlje dok kraj nema.
2. Seoce – Ovo je manje selo, ali sa svim bitnim odlikama i osobinama sela. Ono je malo samo na osnovu svoje veličine ali ispunjava sve kriterijume koji se odnose na selo a to su da ima svoj atar, individualno i kolektivno zemljište unutar atara, njegovi seljani imaju osećaj posebne pripadnosti svojoj seoskoj zajednici, imaju svoje zajedničke svetkovine, imaju svoje posebne običaje i pravne regule unutar atara, u mnogo slučajeva oni imaju svoju zajedničku slavu, najčešće i svoje groblje...
3. Salaš – To je usamljeno imanje sa građevinama za boravak izvan sela. Na njemu se uglavnom boravi privremeno, tokom leta, u vreme kada se obavljaju poljski poslovi ili radi sa stokom.
4. Majur – To je poljoprivredni posed, imanje sa ekonomskim zgradama gde se odvija poljoprivredna proizvodnja i stalni ili privremeni boravak zbog čega se često izjednačava sa salašom.
5. Mahala – To je nasebinski oblik koji najčešće ne predstavlja celinu, već je deo neke celine.

6. Džemat – Njih Jovan Cvijić, kao pojavne oblike slične zaseocima i mahalama, objašnjava kao delove sela izgrađene na vrhovima ili padinama brda u razućenom terenu ibarskog, raškog i nekih makedonskih sela. Sela su razbijena po džematima koji se nalaze na brdima i po pravilu predstavljaju porodićnu, odnosno rodovsku skupinu.
7. Selište – ovo je naziv za mesto koje danas nije nastanjeno ali je nekada bilo selo. Ovakvi lokalni nazivi otkrivaju nekadašnji položaj današnjeg ili nekog drugog seoskog naselja. Sličan je i naziv crkvište koji otkriva položaj nekadašnjeg crkvenog ili obrednog mesta.
8. Selo – Selo je istorijski prvobitni i najraniji oblik ljudskog naselja nastao sa neolitskom poljoprivrednom revolucijom. Selo može biti poljoprivredno, kakvo je ono bilo u prošlosti, ali i nepoljoprivredno.
9. Kamp – Reć kamp je engleskog porekla i pod njome se podrazumeva specifićno, privremeno naseljavanje u pokretnim, netrajnim objektima i nastambama na nekom mestu.
10. Katun – Ovo je sezonska, stoćarska naseobina u planinama koja je uslovljena i vezana za privremeni, letnji boravak stoćara u planinama, gde se izgoni stoka radi letnje paše. U njemu se obavlja normalna proizvodna delatnost i odvija svakodnevni društveni i porodićni život. Neki su vremenom prerasli u stalna naselja, i obratno, sa gašenjem uloge planinskog stoćarstva i sa nestajanjem polunomadizma u današnjim tržišnim i urbanim uslovima, mnogi katuni i pojatska naselja su izgubili raniji znaćaj ili su opusteli.
11. Čerga – Ovo je specifićno pokretno naselje Roma nomada koje nastaje i nestaje pored puteva i na gradskim i seoskim prilazima gde Romi nude i prodaju odgovarajuće usluge i robu.
12. Vikend naselje – Ovo je reć engleskog porekla, iako ona predstavljaju rasprostranjenu pojavu novijeg vremena ona nisu bila nepoznata i u prošlosti. Čovek je oduvek voleo da jedan deo svog vremena provede izvan stalnog mesta boravka u čije svrhe su izgrađene na pogodnim i privlačnim mestima usamljene ili grupisane kolonije poljskih kuća namenjenih odmoru i rekreaciji – vikend kuće (vikend naselja).
13. Trg – To je specifićno naselje na istorijskom putu razvoja i transformacije nekih sela u varošice u 19. veku. Neka sela su zahvaljujući svom povoljnom položaju uz saobraćajnice počela da privlaće trgovinu, kafedžiluk i zanatstvo, stvarajući zametke čaršije. Od nekih ovakvih trgova su se kasnije razvile prave varošice i varoši, dok su neka i dalje ostala sela.

14. Varošica – To je mala varoš u sistematizaciji gradskih naselja kod nas. Iako i danas ima varošica, one su bile tipičniji i karakterističniji urbani oblik u skorijoj prošlosti. Glavni uslov za sticanje ovog statusa, pored veličine, bila je izvesna razvijenost čaršije i gubljenje poljoprivredne funkcije i fizionomije. Čaršija je manja i ne tako razvijena kao varoš.
15. Palanka – Ovo je u prošlosti bila mala varoš, ali pod uslovom da je imala kakvo manje ili veće utvrđenje i vojnu posadu. Glavni uslov da bi neko mesto bila palanka je prisutnost utvrđenja i vojne posade, pri čemu je prisutnost tržišne i pijačne funkcije bila od manjeg značaja. U današnjoj klasifikaciji pojam palanke se zadržao samo u semantičkom smislu kao naziv za određena naselja: palanka (u smislu: zaostala, nerazvijena sredina; mala varoš), palančanin, palanački (u smislu: nedovoljno urbanizovan, provincijalan)...
16. Kasaba – Ovo je pojam kojim se označava zaostala varošica u Bosni.
17. Rurban – Ovo je mešovito naselje, prostor gradsko-seoskih uticaja. Kod objašnjenja ovog naselja ponavljaju se dva tumačenja:
  - 1) naselje koje je pod uticajem urbanizacije dobilo određene gradske karakteristike a da pri tom nije izgubilo sve ranije seoske;
  - 2) prostor na kome se prepliću uticaji grada i sela, ovaj prostor se razvija u prigradskoj zoni gradova i tu se mnoga ranija sela transformišu u mešovita naselja.
18. Varoš – Osnovni kriterijum za razlikovanje varoši od varošice je, osim veličine, stepen razvijenosti čaršije – razvijenost trgovine, broj zanatskih radnji, snaga pijace...
19. Grad – „U istorijskom klasičnom smislu, grad je bio mesto koje je bilo opkoljeno zidom.“ U njemu su bile skoncentrisane upravne funkcije. Međutim, kako je vremenom ozidani deo grada postajao sve tešniji jedan deo stanovništva je, i to uglavnom siromašnijeg, bio prinuđen da se nastani van grada u takozvanom podgradu.
20. Anglomeracija – Ovaj izraz se upotrebljava uglavnom u vezi sa gradovima u smislu isticanja njihove teritorijalne veličine i obuhvata. Pod ovim pojmom se najčešće podrazumeva prostorni domen jednog grada koji, pored uže gradske celine, okuplja i druga naselja, iako nisu fizički srasla.
21. Istorijsko gradsko jezgro – Ovo je deo gradske teritorije iz koga je istorijski ponikao i razvio se grad. Ono se u savremenom gradu može

- nalaziti u centru grada, ali to ne mora biti tako. Ono može biti očuvano, ali i uništeno.
22. Gradsko jezgro – Ovo je najčešće sinonim za uže područje grada. Ovo je gusto naseljeni prostor u kome su skoncentrisane vodeće gradske funkcije, koji je kontinuirano izgrađen i u kome se odigrava intenzivan urbani život.
  23. Uže gradsko područje – Ovo je prostor koji predstavlja fizičku celinu, u kome vlada prava gradska atmosfera, gde se odvijaju gradski procesi, funkcije i gradski život.
  24. Šire gradsko područje – Ovo je termin kojim se označava ono što se u urbanom smislu odigrava na području grada, od grada shvaćenog u užem smislu. Ovo je dakle onaj prostor koji smo odradili kao gradsko jezgro, plus prigradski prostor.
  25. Urbana regija – Ovo je regija širih urbanih uticaja koja, zavisno od snage centraliteta i gravitacionih uticaja grada, može obuhvatiti veći ili manji prostor s mrežom naselja u njemu.
  26. Konurbacija – Ovo je pojava koju je donela industrijska revolucija. Naglim razvojem gradova i nastajanjem novih naselja dolazi do integracije, povezivanja, pa i spajanja gradova, naselja u jednu povezanu celinu.
  27. Metropol – O metropoli se može govoriti u dva slučaja:
    - 1) kada se želi istaći vodeći značaj nekog grada; i
    - 2) kada se želi istaći privilegovani položaj sa posebnim mogućnostima i prednostima.
  28. Velegrad – Ovim pojmom se najčešće označava:
    - 1) grad sa više od milion stanovnika; i
    - 2) za neke pojave u manjim gradovima ako se njima tu i tamo ispolje velegradske osobine.
  29. Megalopolis – Ovaj pojam podrazumeva džinovsku urbanu koncentraciju ljudi i sredstava s više miliona stanovnika. Ovim se nastavlja konurbacija.
  30. Metropolitanski prostor – Ovo je prostor većeg grada, prigradskih i satelitskih naselja. Ovaj pojam ima sličnosti sa konurbacijom (Ćirić, 1979, 61-64).

Ova klasifikacija naselja Ćirića je od izuzetnog značaja, mada i sam Ćirić kaže da se njome ne završava pregled svih mogućih oblika naselja. Istorija sela i grada se bitno razlikuje iz razloga što se istorija sela mnogo manje i sporije me-

njala u odnosu na grad. Selo je veoma sporo menjalo svoje oblike i stanja i tako je sačuvalo brojne homogene, tradicionalne i konzervativne osobine. Koliko je značajan empirijski rad Jovana Ćirića može se videti i na osnovu neprocenljive klasifikacije perioda razvoja sela u kojoj je sveo čitavu istoriju sela na tri etape:

1. SELO NATURALNOG I PATRIJARHALNOG RAZVOJA. (PREDINDUSTRIJSKO, TRADICIONALNO SELO),
2. SELO TRŽIŠNOG (ROBNO – NOVČANOG) RAZVOJA i
3. SOCIJALISTIČKO SELO

Ćirić ističe da je prirodno selo u početku određeno privrednom i društvenom samostalnošću na prirodnoj i autarhičnoj osnovi bez društvene podele na klase. „Mnogo kasnije sa pojavom gradova dolazi do uspostavljanja klasa to jest tada počinje eksploatacija ljudi (seljaka i robova).“ Prirodno selo se prepoznaje „po tome što seljak predstavlja zatvorenu ili skoro zatvorenu samozadovoljivu ekonomsku celinu.“ Ćirić ističe da proizvodnja kojom se seljak bavi određuje i lokaciju na kojoj će seljak živeti. „Često se naselja postavljaju i na različito opasnim mestima kao i na važne prolaze gde ga iskorišćava vojska sa njihovim porezima kao i haračlije. Zato prirodni seljak često izbegava takva mesta za izgradnju svojih naselja. Zato on nastoji da se locira na mesta koja će biti zaštićena, ali u isto vreme i pogodna za njegovu proizvodnju. Često bira kotline, ravnice i doline kako bi sa strane imao brdsku i planinsku privredu. Za svoje stanovanje obavezno bira mesto koje će biti blizu vode za svoje potrebe u potpunosti kao i da teren bude sunčan i stabilan (Ćirić, 1979, 108).“

Ćirić naglašava da je proces života u prirodnom i patrijarhalnom selu tesno povezan i uslovljen društvenom strukturom. Nastankom gradova javlja se polarizacija. Dok je prirodno selo bilo besklasno, autarhično, sa visokim stepenom kohezije i integracije, sa pojavom gradova ovo se gubi i dolazi po potčinjenosti grada selu. „Selo je izloženo raznim oblicima eksploatacije od strane svetovnog gospodara, crkve a kasnije sve više i grada. Oblici udruživanja, susedski i kolektivni odnosi su jako izraženi. Sa jačanjem tržišne privrede postepeno se diferenciraju društveni slojevi na selu: bezemljaši, sitni i srednji seljaci seoski bogataši (kulaci) (Ćirić, 1979, 112).“

Ćirić ukazuje da kako se tržišna proizvodnja širila i prodirala, tako je zahtevala nove stimulanse u razvoju sela. „U zavisnosti od tipa proizvodnje nastupaju promene u celoj strukturi sela prilikom prelaska sa prirodne na preovlađujuću tržišnu proizvodnju dolazi do novijih i kvalitetnijih promena najpre u proizvodnji (Ćirić, 1979, 130).“ Dolazi do promene stava seljaka prema pro-

izvodnji koji se sada trudi da proizvede one proizvode koji će najbolje proći na tržištu. „Kada je seljak prešao na robnu proizvodnju promenio je svoj stav prema poljoprivredi i gazdinstvu i to mu odjednom postaje zanimanje. Kako je tržište bilo već zahvaćeno promenama, tako je industrijska revolucija izazvala velike promene i seljak postaje poljoprivredni radnik (Ćirić, 1979, 131).“

Preobražaj sela u uslovima tržišne privrede na tlu Jugoslavije ali se odvijao neujednačeno. „Sa svojom socijalnom strukturom Jugoslavija je zaista bila jedna od najseljačkijih u Evropi, da bi taj procenat padao nakon prvog i drugog svetskog rata. Prelazak poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredne delatnosti tekao je brzo ali neravnomerno (Ćirić, 1979, 140).“

Ove promene su se odrazila i na tradicionalna shvatanja i kulturu života na selu. Ovo se odražava i u pristupu poljoprivredi. „Određenu kulturnu promenu u seoskoj privredi označava uvođenje novih proizvodnih sredstava. Na mesto nekadašnjih proizvoda koje su izrađivali sami seljaci na selo su stigli industrijski proizvodi kao što su: mašine, alat, posuđe, štampa.“ Veliki deo ljudi koji žive na selu prestaje da se bavi poljoprivredom ili se bavi njome kao dodatnim izvorom prihoda. Selo se lokacijski okreće prema gradu. Poslednje poglavlje knjige je posvećeno trećem socijalističkom obliku sela. Ovde se Ćirić ujedno bavi i određivanjem socijalizma. On ističe da je socijalistički odnos na selu uveden sa Oktobarskom revolucijom u Sovjetskom savezu 1917. godine (Ćirić, 1979, 140).

„GRADIŠTE“ И „КРВПАЦ“

Drugo veoma interesantno delo kojim opisuje duh jednog sela iz koga se može nazreti kultura, istorija, običaji i istorija jednog malog seoceta svakako predstavlja monografija Gradište (Ćirić, 2006). Ovo malo seoce na ulazu u Sićevačku klisuru je mesto gde je Jovan Ćirić započeo svoju učiteljsku karijeru.

Imajući u vidu ogromnu vezanost za ovo mesto i ulogu koju je ono imalo u Ćirićevom životu i ne čudi to što je on prilikom pisanja ovog dela koristio dosta slikovite prikaze, ne samo istorije sela, već i ljudi koji su ga nastanjivali. On je to činio strpljivo na osnovu kazivanja ljudi iz samog sela ali i iz drugih sela. Time je dokumentovana značajna građa o razvoju sela na našim prostorima u specifičnim društveno-istorijskim okolnostima. Ova monografija ima širi značaj za razumevanje kulturne prošlosti niša.

Monografija „Gradište” predstavlja svakako još jedno od dela Jovana Ćirića koje vredi pročitati i koje predstavlja doprinos sociologiji sela, jer na osnovu nje možemo videti razvoj i način proučavanja jednog konkretnog sela na najbolji mogući način. „Ova knjiga prof. Ćirića, koja se pojavljuje u njegovim poznim godinama, raduje ali i opominje. Ono što je u njegovom slučaju došlo iz intime, iz ljubavi prema mladosti i zavičaju, moglo bi se pretvoriti i u naučni zadatak mladih istraživača, pa da se proučavanju pojedinih sela priđe i pre nego što će se ona pretvoriti u uspomenu (Bogdanović, 2010, 248).“

Monografija „Krupac“ koju su napisali Jovan Ćirić i Vitimir Živković ima veoma veliku vrednost i danas i ako je napisano pre pedeset godina. Ovo istraživanje pruža značajan uvid u način na koji se razvijalo selo srpsko-bugar-skoj granici. Sam početak monografije posvećen je geografsko-demografskom opisu sela. Knjiga naročito dobija na značaju jer pored onoga što se uglavnom očekuje od socioloških studija ona ujedno nudi i detaljan opis klimatskih izazova i karakteristika konkretnog područja koje su obojile razvoj ovog malog seoceta. Istovremeno je data i iscrpan opis flore i faune ovog dela naše zemlje što dodatno doprinosi značaju ove studije. Istovremeno je dat i istorijski prikaz sudbine ovog mesta za vreme Turaka. Iscrpno i slikovito prikazana sudbina seljaka na ovom veoma problematičnom području prikazuje način na koji se srpsko selo razvijalo nakon oslobađanja od Turaka i izazovi i promene sa kojima je srpski seljak bio primoran da se suoči. Tu se misli pre svega na promene koje podrazumevaju doseljavanja stanovnika sa strane, prilagođavanje stočarstva i poljoprivrede kako bi se selo održalo, uz bogatu istoriju pojedinih rodova na području ovog sela. „Ono što čitaocima ostaje kada zatvore poslednju stranicu ove monografije je probuđena želja da krenu istim istraživačkim putem kojim su se kretali autori ove knjige, jer prateći autore kroz jasne i precizne stavove koji su rezultanta dobro osmišljene metodološke platforme i analize brojnih istorijsko-geografskih, socio-geografskih, demografskih i ekonomskih činjenica i indikatora kvalitativno-kvantitativnog karaktera, upoznajemo se ne samo sa jednim seoskim naseljem, nego istovremeno učimo kako treba saznavati i razumevati složene nasebinske fenomene i probleme (Marković-Krstić, 2010, 233).“

Ovakve monografije predstavljaju značajan izvor informacija za sve one koji su željni ne samo znanja i istorije, već i za one koji žele da osete duh jednog zaboravljenog vremena. Izuzetno je mali broj autora koji mogu da odgovore pisanju na ovakvom nivou poput Jovana Ćirića.

ZAKLJUČAK

Iz svega ovoga se može videti da kada se radi o sociologiji sela, sociologiji naselja i sociologiji uopšte, Jovan Ćirić predstavlja ličnost koja je umnogome obeležila veći deo XX i početak XXI veka. Kada se radi o sociologiji sela monografije *Gradište* i *Krupac* svakako predstavljaju dobar primer toga kako se na najbolji mogući način može baviti proučavanjem sela uz poštovanje svih metodoloških pravila. Ova dela su značajna i po tome što su zabeležila duh dvaju sela koja su inače na pragu nestanka za sva vremena.

Najveći broj radova profesora Ćirića je multidisciplinaran i zahvata polja antropogeografije, demografije, sociologije naselja i geokulture razvoja. Njegovo najznačajnije delo je svakako „Osnove sociologije naselja i sociologije sela“.

Knjiga *Osnovi sociologije naselja* je najznačajniji rad Jovana Ćirića za sociologiju naselja, ali i sociologiju uopšte. To je ujedno i razlog zbog koga smo veliki deo svoga rada posvetili upravo ovom delu. Doprinos ove intelektualne gromade uvek će predstavljati temu koja se ne sme zaobići kada se bavimo bilo sociologijom sela, bilo sociologijom grada, bilo sociologijom uopšte.

LITERATURA

Bogdanović N. (2010). Gradište. U Dragoljub Đorđević, Andon Kostadinović, Ljubiša Mitrović (ur.), *Od putanje do autostrade*, Niš: Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije, Niš: Univerzitetska biblioteka „Nikola Tesla“.

Ćirić J. (2006). Gradište – hronika sela, Centar za naučna istraživanja SANU I Univerzitet u Nišu.

Ćirić J. Živković V. (1974) *Krupac*, Pirot: Muzej Ponišavlja.

Ćirić J (1979). *Osnovi sociologije naselja i sociologije sela*. Gradina.

Marković-Krstić S. (2010). Život na granici i vrelu. U Dragoljub Đorđević, Andon Kostadinović, Ljubiša Mitrović (ur.), *Od putanje do autostrade*, Niš: Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije, Niš: Univerzitetska biblioteka „Nikola Tesla“.

Mitrović Lj. (2010). Pionirski doprinos Jovana Ćirića demografskom i sociološkom istraživanju Niša i Jugoistične Srbije. U Dragoljub Đorđević, Andon Kostadinović, Ljubiša Mitrović (ur.), *Od putanje do autostrade*, Niš: Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije, Niš: Univerzitetska biblioteka „Nikola Tesla“.

Naumović M. (2010) „Jovan Ćirić o birokratiji i selu. U Dragoljub Đorđević, Andon Kostadinović, Ljubiša Mitrović (ur.), *Od putanje do autostrade*, Niš: Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije, Niš: Univerzitetska biblioteka „Nikola Tesla”.

CONTRIBUTION OF JOVAN ĆIRIĆ TO THE DEVELOPMENT OF RURAL SOCIOLOGY IN OUR COUNTRY

Abstract

Professor Jovan Ćirić represents one of the most important intellectuals of the 20th century, whose work and creativity are of great importance for the development of rural sociology in our country. His work is important not only from the aspect of the development of rural sociology, but also the settlement sociology as well. That is one of the main reasons why we deal with the work and creativity of Jovan Ćirić in our work. In order to show his significance, we divided this paper into four parts. In the first part, we deal with the life and work of Jovan Ćirić. This initial part is followed by three parts in which we analyze the most important works of J. Ćirić which we have chosen and which are of exceptional importance for the development of rural sociology. At the same time, the work is of great importance for understanding the context of rural development and the challenges it has faced throughout history.

Keywords: Jovan Ćirić, Serbia, sociology, settlement sociology, rural sociology.